

Original Article

Evaluating the environmental policies of the countries of the Persian Gulf Cooperation Council in the light of the theory of environmental security, lessons for Iran

Parham Pourramezan *

Ph.D. in Political Science, Researcher of Conflict and Cooperation in the Middle East, Middle East Center for Scientific Research and Strategic Studies, Tehran, Iran

Citation Parham Pourramezan, **Evaluating the environmental policies of the countries of the Persian Gulf Cooperation Council in the light of the theory of environmental security, lessons for Iran.** *J. Law Political Stud.*, 2024, 4(1), 17-29.

<https://doi.org/10.48309/ilps.2024.1.2>

Article info:

Received: 21 September 2023

Accepted: 22 January 2024

Available Online: 26 January 2024

ID: JLPS-2311-1105

Checked for Plagiarism: Yes

Keywords:

Persian Gulf, Environment, Iran, Persian Gulf Cooperation Council, Middle East

ABSTRACT

With the end of the Cold War and the formation of new concepts in the attitude of the state-nations to the field of international relations, in an evaluative view, it can be said that environmental issues are considered as an element that promotes foreign policy, due to this, the environment in the minds of the nation-states has become a practical approach. According to the theoretical teachings. Today, many conflicts between governments are rooted in environmental policies. Due to its unique strategic position, the Persian Gulf region has experienced specific environmental geopolitical attitudes, in which the role of the 6 member states of the Persian Gulf Cooperation Council is increasingly important. How is the environment of the countries of the Persian Gulf Cooperation Council explained? It is worth mentioning that the research method of this article is qualitative with a descriptive and analytical approach, which has been collected through surveys, information in the field of articles, books and internet sites. Since this research is practical, we refrain from giving hypotheses. In the end, it can be mentioned that with the analysis of information, the incompatibility of development plans with environmental policies, lack of foresight, political acting of this council as a challenge and promotion of environmental security. regional, stability in environmental economy, lack of political use of environmental element as examples of challenges and opportunities.

*Corresponding Author: parhampourramezan@ut.ac.ir (Parham Pourramzan)

مقاله پژوهشی: ارزیابی سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری

خلیج فارس در پرتو نظریه امنیت زیست‌محیطی، درس‌هایی برای ایران

پرهام پوررمضان*

دکترای علوم سیاسی، پژوهشگر گروه کشمکش و همکاری در خاورمیانه، مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه، تهران

ایران

ارجاع پرهام پوررمضان، ارزیابی سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در پرتو نظریه امنیت

زیست‌محیطی، درس‌هایی برای ایران، نشریه حقوق و مطالعات سیاسی، دوره ۴، شماره ۱، بهار ۱۴۰۳: ۱۷-۲۹.

<https://doi.org/10.48309/ilps.2024.1.2>

چکیده

با پایان یافتن جنگ سرد و شکل‌گیری مفاهیمی نوین در نگرش دولت - ملت‌ها به عرصه روابط بین‌الملل در یک نگاه ارزیابانه می‌توان مطرح کرد مسائل زیست‌محیطی به‌عنوان یک عنصر ارتقادهنده سیاست خارجی مطرح است، با توجه به همین امر، محیط‌زیست در اذهان ملت - دولت‌ها تبدیل به یک رهیافت عملی با توجه به آموزه‌های نظری گردیده است. امروزه بسیاری از منازعات میان دولت‌ها، ریشه‌ای مبتنی بر سیاست‌های زیست‌محیطی دارد. منطقه خلیج فارس نیز به دلیل داشتن موقعیت راهبردی منحصربه‌فرد، دچار نگرش‌های خاص ژئوپلیتیک زیست‌محیطی گردیده است که در این امر نقش ۶ دولت عضو شورای همکاری خلیج فارس از اهمیت فزاینده‌ای برخوردار است. حال با ذکر این مقدمه پرسش اصلی این مقاله را می‌توان، سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس چگونه تبیین می‌شود؟ مطرح کرد. شایان ذکر است روش پژوهش این مقاله به صورت کیفی با رویکرد توصیفی و تحلیلی است که از طریق فیش‌برداری، اطلاعات در حوزه مقالات، کتاب‌ها و سایت‌های اینترنتی جمع‌آوری گردیده است. از آنجا که این پژوهش کاربردی است از دادن فرضیه خودداری می‌گردد. در پایان می‌توان ذکر کرد که با تحلیل اطلاعات، عدم تطابق برنامه‌های توسعه با سیاست‌های زیست‌محیطی، فقدان آینده‌نگری، بازیگری سیاسی این شورا به عنوان چالش و ارتقاء امنیت زیست‌محیطی منطقه‌ای، ثبات در اقتصاد محیط زیست، عدم استفاده سیاسی از عنصر زیست‌محیطی به عنوان نمونه‌هایی از چالش‌ها و فرصت‌ها بیان شود.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۳۰ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۲ بهمن ۱۴۰۲

تاریخ آنلاین شدن: ۶ بهمن ۱۴۰۲

آی دی مقاله: JLPS-2311-1105

بررسی شده با نرم افزار سرقت ادبی: بله

کلیدواژگان:

خلیج فارس، محیط‌زیست، ایران، شورای همکاری خلیج فارس، خاورمیانه

مقدمه

میان سیاست خارجی و این عناصر صلح آفرین یا منازعه محور است باید به این امر توجه کرد که این مفاهیم امروزه توانسته‌اند جایگاه خود را از نمودهای فرعی علم سیاست به کلان جایگاه اولویت علم سیاست تغییر دهند. مسائل زیست‌محیطی امروزه دیگر فقط به نگاه آلودگی محور خلاصه نمی‌شوند؛ بلکه بسیاری از چالش‌های میان ملت - دولت‌ها را نیز در برمی‌گیرند. کشورهای شورای همکاری خلیج فارس نیز هریک بسته به شکل مدل و توسعه‌ای که در پیش گرفته‌اند در

از اواسط دهه ۹۰ میلادی گفتمان‌هایی، در راستای چند جانبه‌گرایی در جهان مشهود گشت که در قالب تفکرات توسعه محور می‌تواند جای بگیرد این رهیافت‌های فکری بیشتر بر این باور بودند که باید نگاه به جنبه‌های صرفاً سیاسی مسائل جای خود را به مفاهیمی همانند توجه به اقتصاد، فرهنگ، اندیشکده‌ها و محیط زیست دهد و این عناصر در سیاست خارجی کشورها جای گیرد و سبب روابط میان ملت‌ها و دولت‌ها شود. فارغ از آنکه این نحوه ارتباط

روند سیاست‌گذاری‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس می‌تواند برای کارگزاران کشور در عرصه‌های توسعه و برنامه‌ریزی، محیط‌زیست و سیاست خارجی حاوی درس‌هایی باشد تا اینکه از این رهیافت‌ها در طراحی مدل‌ها و راهبردهای تقنینی و اجرایی کشور بهره ببرند. شایان‌ذکر است که پرسش اصلی این مقاله را می‌توان، سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس چگونه تبیین می‌شود؟ مطرح کرد. شایان‌ذکر است روش پژوهش این مقاله به‌صورت کیفی با رویکرد توصیفی و تحلیلی است که از طریق فیش‌برداری اطلاعات در حوزه مقالات، کتاب‌ها و سایت‌های اینترنتی جمع‌آوری گردیده است. از آنجاکه این پژوهش کاربردی است از دادن فرضیه خودداری می‌گردد.

پیشینه پژوهش:

– ارغوانی پیرسلامی دیگران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان "بحران آب و امنیت منطقه‌ای خلیج‌فارس: واکاوی بسترها و راهکارها" بر این امر استوارند که در یک دیدگاه آینده‌پژوهانه بزرگ‌ترین چالش زیست‌محیطی منطقه خلیج‌فارس را بحران آب شامل می‌شود که هم در راستای کمبود، هم در راستای آلودگی و هم در راستای تغییر ژئوپلیتیک آب منطقه نمایان است.

– بزپالووا^۱ و دیگران (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان "امنیت زیست‌محیطی دولتی در جنبه‌های ملی و جهانی شدن" این ایده را دنبال می‌کند که مشخص شده است که همراه با مفهوم "امنیت زیست‌محیطی" مفهوم "مدرن‌سازی محیطی" به‌عنوان غلبه بر اثرات منفی محیط‌زیست از جامعه صنعتی با دگرگونی جامعه به کمک آخرین فناوری‌ها قابل‌لمس است.

– بنز^۲ (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان "سیاست زیست‌محیطی در هنگام بحران" این ایده را دنبال می‌کند که به‌خوبی ثابت

راستای اسناد مرتبط با حوزه‌ی سیاست‌گذاری‌های محیط‌زیستی در فراهم‌کردن چالش‌ها یا فرصت‌های این امر در منطقه خلیج‌فارس سهیم‌اند به‌طوری‌که نمی‌توان میزان تأثیر برنامه‌ریزی‌های توسعه محور امارات متحده عربی و عمان را در راستای اسناد ۲۰۷۱ و ۲۰۴۰ با کشوری همانند کویت مقایسه کرد. این کشورها با درپیش‌گرفتن سیاست‌های توسعه در امر سیاست داخلی و خارجی سعی در ارتباط بهتر میان مسائل زیست‌محیطی و سیاست خارجی دارند که هدف این پژوهش نیز ارزیابی این ارتباط است. در جهان امروز از امنیت سیاسی، مکتب فکری نتیجه گرفته شده که می‌توان آن را با عنوان امنیت زیست‌محیطی صورت‌بندی کرد که بیشتر یک نگاه مبتنی بر آمایش زیست‌محیطی در آن نهفته است و این هدف را دنبال می‌کند که به‌طور نمونه در منطقه خلیج‌فارس و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج‌فارس این کشورها با درپیش‌گرفتن سیاست‌های آمایشی در حوزه محیط‌زیستی می‌توانند چالش‌هایی همچون عدم تطابق برنامه‌های توسعه با سیاست‌های زیست‌محیطی، فقدان آینده‌نگری، بازیگری سیاسی این شورا را به فرصت‌هایی مانند ارتقا امنیت زیست‌محیطی منطقه تبدیل کنند. با ارزیابی سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای خلیج‌فارس می‌توان دریافت که این کشورها با مدل‌های توسعه‌ای که در پیش‌گرفتند حق حاکمیت همسایگان خود از جمله جمهوری اسلامی ایران را به‌نوعی مغفول دانسته‌اند و شاهد این مدعا را می‌توان در ساخت جزایر مصنوعی توسط امارات متحده عربی و پیامدهای زیست‌محیطی آن که به‌صورت عناصر اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در جامعه ایران مشهود می‌شود مطرح دانست. از این‌رو این پژوهش مورد اهمیت تلقی می‌گردد چرا که تا کنون در سایر پژوهش‌ها از این منظر به آن پرداخته نشده است و می‌تواند برای امنیت منطقه‌ای خلیج‌فارس حاوی نکات مثبت و رهیافت‌هایی مبتنی بر صلح باشد و در نگاهی دیگر باید ذکر کرد که ضرورت دارد؛ زیرا که آگاهی و ارزیابی از

1 - Bezpalova

2 - Burns

– الیوت^۴ (۲۰۱۵) در مقاله ای با عنوان "امنیت انسانی و امنیت زیست‌محیطی" بر این امر استوار است که به طور فزاینده‌ای می‌توان «امنیت زیست‌محیطی» را در راستای ابعاد تهدیدی تغییرات آب و هوایی درک کرد. او به جای تقویت یک رویکرد مردم محور که رهایی را در مرکز نگرش های امنیت انسانی قرار می‌دهد، استدلال می‌کند که این امر آزادی و کرامت انسان را به جای محافظت از آن سلب کرده است.

در همه پژوهش‌هایی که به‌عنوان پیشینه در مقاله حاضر درج شده می‌توان به طور نمایانی رویکرد تئوریک و برداشت‌هایی بر مبنای ادوار زمانی را مشاهده کرد. از این رو، وجه تمایز این مقاله با دیگر آثار پژوهشی را می‌توان در ارجاع‌دهی به‌روز مطالب و تبیین واقعیت‌های نوین در سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس دانست. در مقام بررسی می‌توان گفت که نکته دارای اهمیت دیگر نیز این است که در این پژوهش کوشش شده است در منظر هم راستا پژوهش‌های بالا گام برداشته شود و با یک خوانش دقیق، سعی بر ارزیابی روابط اقتصادی میان این دو کشور شود.

چارچوب نظری:

۱- مفاهیم

– امنیت

مفهوم امنیت همانند دیگر مفاهیم علوم انسانی دارای پیچیدگی در تعریف است بدین شکل که هر یک از پژوهشگران سنتی و مدرن این حوزه از نوع نگاه خود به این مسئله می‌نگرند. به طور نمونه مونتسکیو در نگاهی کلان به امنیت بر این امر استوار است که هدف آن آزادی است. برخی دیگر امنیت را در نگاه‌های عینی و ذهنی در نظر می‌گیرند و معتقدند که در نگاه عینی می‌توان امنیت را در عدم وجود

شده است که در طول بحران‌های اقتصادی، سیاست‌های زیست‌محیطی با پیامدهای بلندمدت برای کیفیت محیط‌زیست از دستور کار خارج می‌شود

– سهیلی و دیگران (۱۳۹۹) در مقاله ای با عنوان بررسی "اثرات توسعه اقتصادی بر امنیت محیط زیستی خلیج‌فارس" این ایده را دنبال می‌کنند که توسعه همانند یک امر مثبت و منفی می‌تواند بروز و ظهور کند، در منطقه ی خلیج‌فارس توسعه می‌تواند با ایجاد آلودگی های زیست‌محیطی فرایند توسعه را دچار چالش یا از یک دیدگاه مثبت هموار کند.

– اسماعیلی و دیگران (۱۴۰۱) در مقاله ای با عنوان "چالش های راهبردی منطقه خلیج‌فارس از منظر ژئوپلیتیک زیست‌محیطی" بر این امر استوار اند که کشورهای منطقه خلیج‌فارس چالش های کلان عرصه سیاست خارجی خود را با نگاه به ژئوپلیتیک زیست‌محیطی می‌توانند کاهش دهند این امر سبب می‌شود تا منازعات اقتصاد زیست‌محیطی نیز رونده کاهنده ای در پیش گیرد.

– کاویانی راد (۱۳۹۰) در مقاله ای با عنوان "امنیت زیست‌محیطی از منظر ژئوپلیتیک" این ایده را دنبال می‌کند که نگاه به امنیت در قرن بیست و یکم تغییر کرده و دیگر صرفاً نگاه امنیت محور سیاسی پاسخگوی چالش های این قرن نیست و بسیاری از پیامدهای اجتماعی و سیاسی محصول فقدان امنیت زیست‌محیطی است

– وابنیتز^۳ (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان "تأثیرات تغییرات آب‌وهوایی بر تنوع زیستی دریایی، شیلات و جامعه در خلیج‌فارس" این ایده را دنبال می‌کند که تغییرات آب‌وهوایی که در تغییرات محیطی قابل توجهی مانند گرم‌شدن، افزایش سطح دریا، تغییر شوری، اکسیژن و سایر شرایط اقیانوس منعکس می‌شود، بر موجودات دریایی و شیلات مرتبط تأثیر بگذارد؛ از این رو اقتصاد داخلی کشورهای خلیج‌فارس با چالش‌های جدی مواجه می‌شود.

4 - Elliott

3 -wabnitz

نظر داشتند که به طور عمده کشورهای در حال تبدیل از توسعه‌نیافتگی به درحال توسعه یافتگی شامل این مهم می‌شدند. اما در سال‌های پایانی دهه‌ی ۷۰ میلادی شاهد یک نگرش کیفی محور هستیم که بیشتر به دنبال برابری در شکل توزیع و موضوع مهم در آمد است (چگینی، ۱۳۹۴: ۱۱).

اما در جهان امروز که زیست‌بوم عصر جهانی شدن است با یک تغییر نگرش کامل در ابعاد گوناگون از جمله تغییر در روش‌ها، ارکان و دکترین‌ها و... مواجهیم. امروزه کشورها در رویکرد توسعه پایدار باتوجه‌به این تعریف که توسعه یعنی تغییر در ارکان گوناگون یک ساختار سیاسی از جمله، فرهنگ، سیاست و اقتصاد باتوجه‌به همین امر نگرش‌های جدیدی که تحت عنوان توسعه زیست‌محیطی است را فراهم می‌آورند.

۲- نظریه

۱- امنیت زیست‌محیطی^۶

۱- مفهوم امنیت در دوران گذار از دوقطبی و ورود به جهانی شدن

درباره امنیت مفاهیم را پژوهشگران بر اساس نگاه خود به موضوعات طبقه‌بندی می‌کنند به طوری که برخی معتقدند که دولت‌ها با استفاده از مفهوم قدرت و نظامی‌گری تمهیداتی را در پیش می‌گیرند تا بر اساس یک‌روند از آغاز یا ادامه‌ی جنگ پرهیز کنند نمونه‌های این امر را می‌توان در اندیشه‌های استفان مشاهده نمود. (حیدری و جمشیدی، ۱۳۹۵) اما برخی دیگر همانند باری بوزان امنیت را صرفاً یک امر نظامی و سخت نمی‌نگرند و برای آن جنبه‌های مختلفی مانند نگاه به امنیت در حوزه‌های فرهنگ، سیاست، اقتصاد، محیط‌زیست و نظامی‌گری برمی‌شمرند (عبدالله خانی، ۱۳۸۹: ۴۰).

در یک دیدگاه تکمیل می‌توان بیان کرد که با پایان یافتن جنگ سرد شاهدیم که مفهوم امنیت از "بودن ذاتی" و در نگاه چپستی با طی کردن یک‌روند تبدیل به "بعد محوری" و

دستیابی تهدیدات ارزش‌ها و در نگاه ذهنی فقط احساس امنیت معنا کرد (بیات، ۱۳۹۸: ۲۸)

- امنیت ملی

در راستای تحلیلی جامع و کامل از امنیت ملی در ابتدا باید بنیان‌های اصلی و مهم هر کشور در زمینه ملی تبیین شود؛ از این‌رو از این نقطه نظر امنیت ملی را می‌توان حفظ و حراست و در یک معنای کلی پیشگیری مبنی بر فرصت، از تهدیداتی مطرح کرد که ممکن است بنیادهای مرتبط با امور ملی یک کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد، در نگاهی دیگر تانبرگ^۵ معتقد است که امنیت در دیدگاه کلان و رویکرد ملی بر این امر استوار است که حکمرانان و مردم پیرو مدل ساختاری دولت - ملت‌ها، در کنار یکدیگر البته باتوجه‌به نقش ملت‌ها برای منافع ملی در جای‌جای جهان تلاش‌های مبتنی بر نتیجه‌کنند به صورتی که نتایج آن قابل لمس باشد. (قنبرلو، ۱۳۹۷)

- امنیت بین‌المللی

در زمانی که جنگ سرد هنوز به پایان نرسیده بود، جهان به یک امر قابل توجه رسید و آن این بود که باتوجه‌به چالش‌های موجود از جمله مسئله هسته‌ای دیگر نمی‌توان از امنیت صرفاً ملی سخن به میان آورد، بلکه لازم است تا بازیگران تأمین‌کننده از ملت به ملت‌ها تغییر کند، باتوجه‌به همین امر و در قالب گفتمان‌سازی مفهوم امنیت بین‌الملل پدید آمد. از این‌رو باتوجه‌به این امر و آغاز عصر وابستگی متقابل امروز شاهدیم که برای معضلات امنیتی جهانی نیاز به راه‌حل‌هایی مبتنی بر امنیت بین‌الملل داریم (میر کوشش، ۱۳۹۹)

- توسعه

با بررسی ادبیات پژوهش موجود در حوزه توسعه و خوانش آرا متفکران این امر می‌توان دریافت که توسعه یک کلان مفهوم است که با رویکردهای کمی و کیفی می‌تواند در اذهان حکمرانان ملت‌ها جای باز کند. گفتمان‌های فکری دهه‌ی ۵۰ و ۶۰ میلادی نگرش و ارتقای رشد کشورها را در

⁶ -Environmental security

⁵ -Thunberg

برای درک و پرداختن به رابطه پیچیده بین محیط‌زیست و امنیت را ترکیب می‌کند (Foster, 2001).

امنیت زیست‌محیطی به شکنندگی یا آسیب‌پذیری محیطی اشاره دارد و یک مفهوم چندلایه، چند مقیاس، و پیچیده است که هم در قلمرو عینی بیوفیزیک و جامعه و هم در قلمرو ذهنی ادراک فردی انسان وجود دارد. امنیت زیست‌محیطی دارای ارزش است و مربوط به سیستم‌های هنجاری است که مفاهیمی مانند عملکردهای اکوسیستم، خدمات، یکپارچگی و پایداری را به‌عنوان ارزش‌های اساسی برای بقا و رفاه انسان می‌شناسند (Zurlini, 2008) با توجه به همین امر می‌توان بیان کرد که جهت‌گیری نهادهای دولتی، از جمله سازمان‌های بین‌دولتی، به سمت منافع نسبتاً کوتاه‌مدت و خاص، در مقابل ماهیت نسبتاً بلندمدت و کلی تهدیدات ناشی از تغییرات محیطی قرار دارد. جهت‌گیری سنتی امنیتی به سمت درگیری در کوتاه‌مدت نسبی منعکس‌کننده مجموعه‌ای از ارزش‌های اساسی است که در تضاد شدید با مجموعه ارزش‌های زیربنایی نگرانی‌های زیست‌محیطی که به نیاز به همکاری در بلندمدت نسبی اشاره دارد (Dyer, 2001)، در این پژوهش از آن جهت این نظریه انتخاب گردیده که با توجه به سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه محیط زیستی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و تبیین جنبه‌های محیط زیستی آن به خوبی می‌تواند این امر را به عرصه تبیین و تحلیل بیاورد.

– سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری

خلیج فارس

۱- عربستان سعودی

عربستان سعودی سیاست‌های حمایتی دولتی را برای ترویج کارآفرینی سبز، نوآوری و مراقبت از محیط‌زیست اجرا کرده است (Alwakid, 2021) این کشور قصد دارد تا سال ۲۰۳۰ انتشار گازهای گلخانه‌ای خود را به میزان ۲۷۸ میلیون تن معادل کاهش دهد و ابتکاراتی مانند سیستم حمل‌ونقل جمعی و توسعه ترانزیت محور را برای کاهش مصرف انرژی

نگرش‌های نوین به امر امنیت‌زایی در عصر جهانی‌شدن گردید. (افتخاری، ۱۳۹۵: ۶۳)

۲- محیط‌زیست تهدیدمحور در پرتو تهدیدات امنیتی مدرن

برخی پژوهشگران در کنکاش پیرامون مسائل امنیت درک کرده‌اند که در دهه هشتاد میلادی یک نگرش کاهنده محور بر مسائل امنیت تمرکز کرده بود که امنیت را در مفاهیمی همچون مسائل نظامی و یا امنیت هسته‌ای محور جستجو می‌کرد (تریف تری و دیگران: ۱۳۸۳، ۳۴۱).

این طیف فکری تهدید را ی به‌صورت حمله از بیرون مرزها یا در دفاع از حمله بیرون مرزها درک می‌کردند به‌نوعی در پی تبیین نظریه واقع‌گرایی بودند و می‌توان آنها را سنت محوران واقع‌گرا نامید (کاویانی راد، ۱۳۹۰: ۸۸) با پایان سافتن جنگ سرد در یک دیدگاه کلان، محیط زیست در اذهان سیستم‌های حکمرانی قرار گرفت و دولت‌ها درباب این مسئله ابراز نگرانی کردند و برخی از پژوهشگران نیز محیط زیست را عامل تنش‌های سیاسی درک کردند. (کاویانی راد، ۱۳۹۲: ۳۴)

۳- تبیین از این نظریه

این نظریه مطالعه تقاطعی شرایط محیطی و امور امنیتی است. به‌طوری‌که تمرکز بر تهدیدات بالقوه‌ای است که مسائل زیست‌محیطی می‌توانند برای امنیت ملی و بین‌المللی ایجاد کنند. نظریه امنیت زیست‌محیطی تخریب محیط‌زیست، مانند تغییرات آب‌وهوایی، جنگل‌زدایی و کمبود منابع به رسمیت می‌شناسد و معتقد است که می‌تواند منجر به درگیری و بی‌ثباتی شود. از این رو بر لزوم رسیدگی به این چالش‌های زیست‌محیطی به‌منظور حفظ صلح و امنیت تأکید دارد. این نظریه ارتباط متقابل بین عوامل محیطی، اجتماعی و سیاسی و اهمیت توسعه پایدار و همکاری در کاهش خطرات امنیتی را برجسته می‌کند. این نظریه یک رویکرد چندرشته‌ای است که عناصر علم محیط‌زیست، علوم سیاسی و روابط بین‌المللی را

طرفدار محیط‌زیست در جمعیت تمرکز کند (Alsabbagh,2022) عوامل تعیین‌کننده انتشار کربن در بحرین شامل تجارت بین‌المللی، تشکیل سرمایه، توسعه اقتصادی و مصرف انرژی است. تجارت و رشد اقتصادی در بحرین تأثیر منفی بر چالش‌های محیط زیست دارد و نیاز به استفاده از انرژی پایدار و ایجاد منابع انرژی تجدیدپذیر را برجسته می‌کند (Alam,2022). مدیریت کیفیت محیط‌زیست دریایی بحرین در جنبه‌های مختلف توسعه یافته است، اما کاستی‌هایی مانند عدم وجود یک طرح کلی فضایی دریایی وجود دارد. توسعه یک طرح فضایی شکل بین انتشار دی‌اکسیدکربن و رشد اقتصادی نشان می‌دهد که وجود نیروی دریایی مبتنی بر اکوسیستم باید برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار اولویت‌بندی شود (Abdulla,2021) در بحرین یکی از مواردی که منحنی کوزنتس محیطی نشان می‌دهد مصرف رو به افزایش برق است، (Alam,2022).

۳- امارات متحده عربی

امارات متحده عربی سیاست‌های زیست‌محیطی را برای مقابله با چالش‌ها و تهدیدات ناشی از اکوسیستم‌های خود اجرا کرده است. این سیاست‌ها بر مدیریت و حفاظت از منابع آب و همچنین استفاده از فناوری پاک و مناسب تمرکز می‌کنند (AlAwar,2015). امارات متحده عربی ارتباط بین آب و انرژی را به رسمیت می‌شناسد و بر اهمیت ارتباط آب و انرژی در توسعه پایدار تأکید می‌کند (Aboelkheir,2022). علاوه بر این، امارات متحده عربی قصد دارد سهم منابع انرژی تجدیدپذیر و جایگزین را در ترکیب انرژی کلی خود افزایش دهد، (Antara,2018). این کشور پروژه‌های انرژی‌های تجدیدپذیر در مقیاس بزرگ را آغاز کرده و ابتکارات تحقیق و توسعه را در این زمینه تأمین مالی کرده (Aboelkheir,2022). با این حال، انتقال امارات متحده عربی از وابستگی به سوخت‌های فسیلی به انرژی تجدیدپذیر بعید است که در آینده نزدیک رخ دهد. (Sweidan,2021).

و انتشار گازهای گلخانه‌ای در دکتین خود جای دهد (Oakil,2022). با این حال، دستیابی به پایداری زیست‌محیطی در عربستان سعودی یک کار پیچیده است. عوامل تعیین‌کننده پایداری زیست‌محیطی را در شاخص‌های بین‌المللی می‌توان درآمد سرانه، توسعه مالی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و میزان باز بودن تجارت در نظر گرفت. اما یک چالش اساسی در عربستان این است که این شاخص‌ها در این کشور به تخریب محیط‌زیست کمک می‌کند، شواهدی از منحنی کوزنتس محیطی در عربستان سعودی وجود دارد که نشان می‌دهد بهبود محیط‌زیست می‌تواند با افزایش این متغیرها تا آستانه‌های خاصی حاصل شود. علاوه بر این، حاکمیت قانون نقش مهمی در کاهش انتشار CO2 در عربستان سعودی ایفا می‌کند و اهمیت اقدامات قانونی در دستیابی به یک محیط پاک‌تر را برجسته می‌کند (Kahia,2022) چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی طرحی را ارائه می‌کند که ۱۰۰ درصد زباله‌های جامد شهری، ۶۰ درصد زباله‌های ساخت‌وساز تخریب و ۸۵ درصد زباله‌های صنعتی که خطرناک‌اند از نابود شوند. هدف عربستان سعودی یک اقتصاد دایره‌ای مبتنی بر بازگرداندن مواد بازیافتی به صنعت است. ایجاد ۲۳۰۰۰ شغل مستقیم در راستای سیاست‌های زیست‌محیطی توسعه در این کشور از اهداف برنامه ۲۰۳۰ است (trade,2020).

۲- بحرین

بحرین اقدامات مختلفی را برای مبارزه با تغییرات آب‌وهوایی اجرا کرده است، از جمله مقررات صرفه‌جویی در انرژی ساختمان، توسعه ظرفیت انرژی بادی و صدور اوراق سبز اسلامی برای تأمین بودجه پروژه‌های تغییرات آب‌وهوایی (Tormo,2016). این کشور هدف ملی دستیابی به بحرین بی کربن را تا سال ۲۰۶۰ باهدف موقت کاهش ۳۰ درصدی انتشار کربن تا سال ۲۰۳۵ تعیین کرده است. برای دستیابی به این امر، بحرین باید بر کاهش انتشار کربن در اصل، تقویت ذخایر کربن، ترویج فرهنگ اقتصاد دایره‌ای و پرورش رفتار

است (Samour, 2023) این کشور قبلاً اقدامات زیست‌محیطی مختلفی را اجرا کرده است، اما تلاش بیشتری برای رسیدن به این هدف لازم است، (Murshed, 2022) مطالعات تأثیرات منفی توسعه مالی و انرژی تجدید ناپذیر بر کیفیت اکولوژیکی در عمان را برجسته کرده اند علاوه بر این، سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی، رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌های سرمایه‌مشخص شده است که اثرات مثبت و منفی بر انتشار دی‌اکسید کربن در کشور دارند (Darby, 2021) شاید بهتر است که عمان سیاست‌های رشد اقتصادی سبز را دنبال کند، سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی مبتنی بر آلودگی را محدود کند و بخش مالی خود را بر طبق انرژی سبز هماهنگ کند تا انتشار کربن کاهش یابد به طور کلی، سیاست‌های زیست‌محیطی عمان هدف دستیابی به تعادل بین عدالت اجتماعی و پایداری زیست‌محیطی تعریف شده است، (Al Siyabi, 2020).

۶- کویت

کویت سیاست‌های زیست‌محیطی را برای مقابله با چالش‌های مختلف اجرا کرده است. سیاست حفاظت از محیط‌زیست بر بیابان‌زایی و حفاظت از محیط‌زیست دریایی تأثیر گذاشته است. (Wang, 2021) این کشور همچنین بر مبارزه با بیابان‌زایی از طریق مدیریت و سیاست زیست‌محیطی بهتر تمرکز کرده است علاوه بر این، نیاز به حفظ ساحل به صورت طبیعی و بدون دخالت انسان در سیاست‌های این کشور وجود دارد (Lei, 2019) کویت اهمیت ذخایر طبیعی را برای حفاظت از محیط‌زیست به رسمیت شناخته است، اما نیاز به توجه بیشتر و تأسیس ذخایر جدید نیز وجود دارد (Zhang, 2019) مدیریت پسماند یکی از مسائل مهم است، زیرا کویت با سطح بالایی از زباله و تجمع زباله مواجه است (Baby, 2021) به‌طور کلی، سیاست‌های زیست‌محیطی کویت هدف دستیابی به توسعه پایدار، اطمینان از منافع اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی متعادل و رسیدگی به چالش‌هایی مانند بیابان‌زایی، حفاظت ساحلی و مدیریت پسماند است.

موفقیت سیاست‌های زیست‌محیطی امارات متحده عربی در دستیابی به مصرف و تولید پایدار هنوز محدود است و نیاز به تنوع بیشتر اقتصاد و اتخاذ سیاست‌های کارآمد انرژی و زیست‌محیطی همچنان وجود دارد (AlAwar, 2015)

۴- قطر

پایداری زیست‌محیطی از اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی، با تصویب قانون اساسی دائمی و راه‌اندازی چشم‌انداز ملی قطر بر مبنای سال ۲۰۳۰، تمرکز اصلی دستور کار سیاست داخلی، خارجی و زیست‌محیطی قطر بوده است، (Al-Habab, 2023) قطر در حال توسعه سیاست‌هایی برای حفاظت از محیط زیست، حفظ رفاه اقتصادی و توسعه جامعه دانش بنیان است، (Contestabile, 2023) این کشور در حال انتقال به سمت انرژی سبز است و در حال تلاش برای تنوع‌سازی انرژی است، با تمرکز بر انرژی خورشیدی، قطر سیاست‌های توسعه پایدار و قوانین حفاظت از محیط زیست را برای کاهش اثرات تغییرات آب و هوایی اجرا کرده است، اما به دلیل انتشار زیاد دی‌اکسید کربن و تهدیدات زیست‌محیطی (Abadli, 2022) مانند افزایش سطح دریا و بیابان‌زایی با چالش‌هایی در دستیابی به توسعه پایدار مواجه است. یکی از موارد مهم در چالش‌های محیط زیستی قطر ضایعات مبتنی بر غذاست که باعث نگرانی برای پایداری زیست‌محیطی قطر است و تلاش‌هایی برای تدوین سیاست‌ها و استراتژی‌ها برای کاهش ضایعات مواد غذایی و دستیابی به خودکفایی غذایی در این کشور در حال رخ دادن است (Harmon, 2021)

۵- عمان

عمان به دلیل وابستگی خود به منابع انرژی غیر تجدیدپذیر مانند نفت که منجر به انتشار کربن و کاهش کیفیت محیط‌زیست شده است، با چالش‌های زیست‌محیطی مواجه شده است (Bathmanathan, 2023) برای رفع این نگرانی‌ها، عمان هدف خود را برای دستیابی به مقدار صفر پندار انتشار گازهای گلخانه‌ای تا سال ۲۰۵۰ تعیین کرده

عوامل مختلفی چون افزایش جمعیت، توسعه شهرنشینی، گسترش صنعت و استفاده غلط از منابع طبیعی باعث بروز آلودگی شدید و زیست‌محیطی در منطقه خلیج فارس گردیده است. این عوامل توانسته‌اند در اندک زمانی اکوسیستم بی‌نظیر آن را تا ۴۷ برابر حد طبیعی آلودگی، آلوده نماید و بدین طریق آبریزان و موجودات آن را با خطر نابودی مواجه سازند. استقرار انواع صنایع (بعثت وجود منابع نفت و گاز) و حمل و نقل و ترافیک دریایی بالا باعث گردیده خلیج فارس شرایط ویژه ای داشته باشد. استخراج و حمل و نقل نفت خام، وجود تأسیسات متعدد نفت و گاز، تأسیسات پالایشگاهی و پتروشیمی در دریا و ساحل، این پهنه آبی را به یکی از آلوده ترین دریاهای جهان مبدل ساخته، به نحویکه اکوسیستم خلیج فارس در معرض خطر جدی قرار گرفته است. بر اساس برآورد کارشناسان نفتی، ۵۷ تا ۶۶ درصد از ذخایر نفتی جهان در منطقه دریایی خلیج فارس و دریای عمان واقع شده است. به علت موقعیت حساس جغرافیایی، سیاسی و شرایط زمین شناسی، مدیریت زیست‌محیطی این منطقه را نمی توان مستقل از ذخائر عظیم نفت و گاز موجود در نظر گرفت. علاوه بر پساب صنایع مختلف، پساب های شهری و کشاورزی که از استانهای ساحلی جنوب کشور وارد خلیج فارس می شود از عوامل مهم آلودگی آن به شمار می روند. بنابراین مهمترین آلاینده‌های خلیج فارس در درجه اول آلودگی نفتی و پس از آن فاضلاب های شهری و صنعتی است. (مطلبی برداشته شده از سایت وزارت جهاد کشاورزی، ۱۴۰۰) که انواع این موارد را در جدول زیر می توان بیان کرد:

- ارتباط میان منازعات و درگیری با تخریب‌های زیست‌های محیطی :

۱- کمبود منابع: تخریب محیط زیست، مانند جنگل زدایی و تخریب منابع طبیعی، می تواند منجر به کمبود منابع شود. این کمبود میتواند باعث ایجاد رقابت و درگیری بر سر منابع محدود مانند آب، زمین و انرژی شود. (Hakala, 2019)

۲- جابه جایی جوامع: تخریب محیط زیست، مانند افزایش سطح دریا و بیابان زایی، می تواند جوامع را به مهاجرت در جستجوی مناطق قابل سکونت مجبور کند. این جابجایی می‌تواند منجر به تنش‌ها و درگیری میان جوامع مختلف در رقابت برای منابع محدود و فرصت‌های معیشت شود. (Foster, 2001)

۳- بی ثباتی سیاسی: تخریب محیط زیست می تواند به بی ثباتی سیاسی کمک کند، به ویژه در کشورهایی که به شدت وابسته به منابع طبیعی هستند. سوء مدیریت منابع، فساد و توزیع نابرابر منافع می تواند منجر به ناآرامی ها و درگیری های اجتماعی شود. (Hakala, 2019)

۴- تعارضات فرامرزی: تخریب محیط زیست می تواند از مرزهای ملی فراتر رود و منجر به درگیری بین کشورها شود. مسائلی مانند آلودگی فرامرزی، منابع آب مشترک و اختلافات در مورد استخراج منابع طبیعی می تواند روابط بین کشورها را تحت فشار قرار دهد و به درگیری ها تبدیل شود. (Foster, 2001)

- تبیین بر آلودگی‌های خلیج فارس

ردیف	آلودگی‌ها	بازیگران آن
۱	فاضلاب‌های شهرهای ساحلی	فاضلاب سطحی و پساب نیمه تصفیه شده
۲	فاضلاب‌های حاصل از فعالیت‌های بهره‌برداری نفتی	سکوهای نفت، کارخانه‌های فراوری اولیه
۳	فاضلاب‌های خنک‌کننده صنایع	صنایع نفت و گاز، نیروگاه اتمی، پتروشیمی‌ها
۴	فاضلاب آبی‌پروری	مجتمع‌های پرورش میگو و قفس‌های پرورش ماهی در دریا

جدول شماره ۱. (داده ها از سایت وزارت جهاد کشاورزی جمع آوری گردیده است؛ ماخذ: نگارنده)

نتیجه‌گیری

تا قبل از فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد، نگاه به امنیت، نگاهی مبتنی بر قدرت سخت بود که خود را در دیدگاه‌های نظامی و سرویس‌های امنیتی مطرح می‌کرد؛ اما در دوران پسا فروپاشی شوروی و با آغاز عصر جهانی‌شدن شاهد این امر هستیم که امنیت خود را در مفاهیم گوناگونی از جمله اقتصاد، فرهنگ، سیاست و محیط‌زیست متبلور می‌کند، باتوجه‌به همین نکته و این که امنیت از یک نگاه ملی به یک نگاه جهانی مبتنی بر چالش‌ها گرویده است نظریه‌های مختلفی همچون نظریه امنیت زیست‌محیطی پا به عرصه بروز و ظهور می‌گذارد. این نظریه در راستای این امر شکل گرفته است که مقوله‌ی امنیت را از نگاه‌های کلان جدا و به سمت ارتباط با مسائلی همچون محیط‌زیست میل دهد؛ زیرا که امروزه بسیار از چالش‌های سیاسی موجود در جهان و یا در منطقه خلیج فارس نشئت گرفته شده از امر عدم نگاه به مسائل زیست‌محیطی همچون کمبود آب، آلودگی‌های نفتی و دریایی و... است که سبب می‌شود دولت‌ها و در نگاهی کلان ملت‌ها با یکدیگر دست به کنش‌ورزی‌های رادیکال بزنند. منطقه خلیج فارس نیز به دلیل موقعیت راهبردی و ژئواکونومیک خود همواره در راستای مسائل تنش‌انگیز یا صلح‌آفرین منطقه‌ای توانسته است نقش بازیگری مهم را ایفا نماید. باتوجه‌به همین امر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس نیز که بخشی از جامعه‌ی عربی این حوزه تمدنی‌اند نزدیک به یک دهه است که به‌طورجدی روی به نگاه و گرایش‌های توسعه بر مبنای تغییر جایگاه منطقه‌ای خود نموده‌اند. حال باتکیه بر این مسائل ما در این پژوهش پرسش اصلی مقاله را، سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس چگونه تبیین می‌شود؟ مطرح کردیم. شایان ذکر است روش پژوهش این مقاله به صورت کیفی با رویکرد توصیفی و تحلیلی است که از طریق فیش‌برداری، اطلاعات در حوزه‌ی مقالات، کتاب‌ها و سایت‌های اینترنتی جمع‌آوری گردیده است.

از آنجاکه این پژوهش کاربردی است از دادن فرضیه خودداری می‌گردد. با جمع‌آوری اطلاعات و بررسی آنها به صورت کیفی می‌توان برآورد کرد که سیاست‌های زیست‌محیطی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس از منظر توسعه هم دارای فرصت و هم داری چالش است، نگاه‌های فرصت محور را می‌توان در مسائلی همچون ارتقا جایگاه منطقه‌ای این کشورها، تبدیل این کشورها از بازیگران سیاسی به بازیگران زیست‌محیطی و ارتقا اقتصاد سیاسی داخلی و منطقه‌ای مطرح کرد؛ اما چالش‌های این امر را می‌توان در ذیل آلودگی‌های نفتی، آلودگی‌های کشتیرانی و همچنین آلودگی‌های آبی برشمرد. هریک از این مسائل که در قالب چالش ذکر گردید می‌تواند امنیت زیست‌محیطی منطقه خلیج فارس را بر مبنای چالش‌های سیاسی تقویت کند، اما مدل‌های توسعه‌ای که این کشورها در دست گرفته‌اند نیز می‌تواند برای همسایگانی همچون ایران در عرصه محیط‌زیست دارای درس‌هایی باشد که در ادامه به آنها خواهیم پرداخت:

- کشور ایران باید در نگارش برنامه‌های توسعه، به کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به عنوان یک نهاد سیاسی ننگرد بلکه از ظرفیت این نهاد در راستای مشارکت‌های زیست‌محیطی در برنامه‌های توسعه‌ی آنها از طریق دیپلماسی فعالیت نماید تا از این رو آسیب‌ها بر امنیت ملی خود را در حوزه‌های زیست‌محیطی همچون ریزگردها، آلودگی‌های نفتی و... کاهش دهد.

- دیپلماسی زیست‌محیطی باید به عنوان یک دیپلماسی رسمی توسط ساختار تصمیم‌گیری سیاست خارجی به عرصه اقدامات عملی روی بیاورد و این توانایی را داشته باشد که بتواند در مقابل اقدامات توسعه محور این کشورها از جمله ساخت جزایر مصنوعی توسط امارات متحده عربی به بازیگری پویا و منظم دست بزند.

- لازم است تا در ساختارهای داخلی سیاستگذاری ایران، پدافند زیست‌محیطی مناسبی برای بحران‌هایی همچون

در راستای طرح های توسعه این کشورها ایجاد شود. پوررمضان (۱۴۰۱). تهران، انتشارات اندیشکده روابط بین الملل.

۹. چگینی گوردزونند، مهرداد. (۱۳۹۴). «توسعه پایدار؛ شاخص ها و سیاست»، فصلنامه سیاست جهانی، دوره ۴، شماره ۲.

۱۰. رنجبر حیدری، وحید؛ جمشیدی، ابراهیم. (۱۳۹۵). «بررسی مفهوم امنیت زیست محیطی با نگاهی به چالش های امنیت زیست محیطی ایران»، راهبرد اجتماعی و فرهنگی، دوره ۵، شماره ۲۱.

۱۱. سهیلی نجف آبادی، سهیل؛ کیشیشیان سیرکی، گارینه؛ قانادی، محمدرضا؛ سیمبر، رضا. (۱۳۹۹). «بررسی اثرات توسعه اقتصادی بر امنیت محیط زیستی منطقه خلیج فارس»، فصلنامه علمی برنامه ریزی منطقه ای، دوره ۱۰، شماره ۳۹.

۱۲. سید امامی، کاووس. (۱۳۹۸). پژوهش در علوم سیاسی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

۱۳. عبدالله خانی، علی. (۱۳۸۹). نظریه های امنیت، تهران، انتشارات ابرار معاصر تهران

۱۴. قنبرلو، عبدالله. (۱۳۹۷). «امنیت ملی: مفهوم، تئوری، و عمل»، فصلنامه سیاست کاربردی، دوره ۱، شماره ۱.

۱۵. کاویانی راد، مراد. (۱۳۹۲). تبیین نسبت اکولوژی و سیاست در مجموعه مقالات اکولوژی سیاسی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی

۱۶. کاویانی راد، مراد. (۱۳۹۰). «امنیت زیست محیطی از منظر ژئوپلیتیک»، مجله تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دور ۲۰، شماره ۵.

افزایش ریزگردها و وارد شدن آنها از طریق حوزه خلیج فارس
منابع و مآخذ

۱. ارغوانی پیرسلامی، فریبرز؛ اتابکی، سارا. (۱۳۹۶). «بحران آب و امنیت منطقه ای خلیج فارس: واکاوی بسترها و راهکارها»، فصلنامه سیاست و رابط بین الملل، دوره ۱، شماره ۹.

۲. اسماعیلی، فضل الله؛ مرادی، اعظم؛ خداداد، مهدی. (۱۴۰۱). «چالش های راهبردی منطقه خلیج فارس»، دو فصلنامه قلمروهای جغرافیایی قرن جدید، دوره ۲، شماره ۲.

۳. افتخاری، اصغر. (۱۳۹۵). مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیت ملی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی

۴. امیری، بیژن؛ میرکوشش، امیر هوشنگ؛ رازانی، احسان. (۱۴۰۰). «تهدیدات اساسی در صلح و امنیت بین الملل»، مجله پژوهش های سیاسی و بین الملل، دوره ۱۲، شماره ۴۷.

۵. بیات، بهرام. (۱۳۹۸). نظریه های امنیت ملی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی

۶. پوررمضان، پرهام. (۱۴۰۱). «تحلیل تأثیرات توسعه کریدورهای ترانزیتی بر ارتقاء جایگاه دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: کریدور جنوب به شمال)»، نشریه مطالعات اقتصاد سیاسی بین الملل، دوره ۵، شماره ۲.

۷. تریف تری، لوسی جیمز؛ مورگان، پاتریک؛ کرافت، استیوارت. (۲۰۰۴). مطالعات امنیتی نوین، ترجمه: وحید بزرگی و علیرضا طیب (۱۳۸۴)، چ ۱، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.

۸. چاترجی، چالرز. (۲۰۲۰). دیپلماسی اقتصادی و سیاست گذاری های خارجی، ترجمه، پرهام پوررمضان و پرستش

17. Abadli, R., & Kooli, C. (2022). Sustainable Energy Policies in Qatar: On the Green Path. In *Advances in Science, Technology and Innovation* (pp. 765–771). Springer Nature.
18. Abdulla, K. H., & Naser, H. A. (2021). Protection of marine environmental quality in the Kingdom of Bahrain. *Ocean and Coastal Management*, 203.
19. Al Siyabi, A. S., & AHakro, A. N. (2020). Green Economy and Sustainable Development in the Sultanate of Oman. *Journal of Student Research*.
20. Alam, M. S. (2022). Is trade, energy consumption and economic growth threat to environmental quality in Bahrain—evidence from VECM and ARDL bound test approach. *International Journal of Emergency Services*, 11(3), 396–408.
21. AlAwar, M. (2015). Management of Water Resources in the UAE. *International Journal of Environment and Sustainability*, 3(4).
22. Al-Hababi, R. (2023). The Evolvement of Qatar's Environmental Sustainability Policy: The Strategies, Regulations, and Institutions. In *Gulf Studies* (Vol. 9, pp. 17–35). Springer.
23. Alrawahi, I., Bathmanathan, V. A. P., Al Kaabi, S., & Alghalebi, S. (2023). Strategic Commitment by Sultanate of Oman towards 2050 Net-Zero Emission: Current Environmental Initiatives and Future Needs. *International Journal of Membrane Science and Technology*, 10(2), 161–168.
24. Alsabbagh, M., & Alnaser, W. E. (2022). Transitioning to carbon neutrality in Bahrain: a policy brief. *Arab Gulf Journal of Scientific Research*, 40(1), 25–33.
25. Alwakid, W., Aparicio, S., & Urbano, D. (2021). Governmental Supportive Policies for Green Entrepreneurial Activity in Saudi Arabia: An Institutional Analysis. In *Contributions to Management Science* (pp. 177–197). Springer Science and Business Media Deutschland GmbH.
26. Antara, N. (2018). Should National Environmental Policy focus on developing more oil resources or developing renewable energy sources? *Journal of Civil Engineering and Environmental Sciences*, 006–008.
27. Baby, S. (2021). Coastal environmental challenges in Kuwait. In *The Arabian Seas: Biodiversity, Environmental Challenges and Conservation Measures* (pp. 1143–1166). Springer International Publishing.
28. Bezpalova, O., Onopriienko, S., Tarasov, S., Zavalna, Z., & Starynskyi, M. (2020). State environmental security in national and globalization aspects. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 9(3), 797–806.
29. Burns, C., Eckersley, P., & Tobin, P. (2020). EU environmental policy in times of crisis. *Journal of European Public Policy*, 27(1), 1–19.
30. Contestabile, M. (2023). A Systems Perspective on the Sustainable Development of Qatar. In *Gulf Studies* (Vol. 9, pp. 127–145). Springer.
31. Dyer, H. C. (2001). Theoretical Aspects of Environmental Security. In *Responding to Environmental Conflicts: Implications for Theory and Practice* (pp. 67–81). Springer Netherlands.
32. Elliott, L. (2015). Human security/environmental security. *Contemporary Politics*, 21(1), 11–24.
33. Foster, G. D. (2001). Environmental security: The search for strategic legitimacy. *Armed Forces and Society*, 27(3), 373–395.
34. Hakala, E., Lähde, V., Majava, A., Toivanen, T., Vadén, T., Järvensivu, P., & Eronen, J. T. (2019). Northern warning lights: Ambiguities of environmental security in Finland and Sweden. *Sustainability (Switzerland)*, 11(8).
35. Hamid, I., Alam, M. S., Murshed, M., Jena, P. K., Sha, N., & Alam, M. N. (2022). The roles of foreign direct investments, economic growth, and capital investments in decarbonizing the economy of Oman. *Environmental Science and Pollution Research*, 29(15), 22122–22138.
36. Harmon, A. R., & Truby, J. (2021). Climate Change Law, Policy and Litigation in Qatar (pp. 337–345).
37. Kahia, M., Moulahi, T., Mahfoudhi, S., Boubaker, S., & Omri, A. (2022). A machine learning process for examining the linkage among disaggregated energy consumption, economic growth, and environmental degradation. *Resources Policy*, 79.
38. Mahmoud Aboelkheir, I. M. (2022). The Prospects, Challenges, Gains and Opportunities – An Analysis of the Environmental Policies, Models and Strategies in the United Arab Emirates' Oil and Gas Sector. *Cognizance Journal of Multidisciplinary Studies*, 2(4), 24–36.
39. Mansour, S., Darby, S., Leyland, J., & Atkinson, P. M. (2021). Geospatial modelling of tropical cyclone risk along the northeast coast of Oman: Marine hazard mitigation and management policies. *Marine Policy*, 129.
40. Oakil, A. T., Anwar, A. M., Alhussaini, A., Al Hosain, N., Muhsen, A., & Arora, A. (2022). Urban transport energy demand model for Riyadh: methodology and a preliminary analysis. *Urban, Planning and Transport Research*, 10(1), 253–273.
41. Samour, A., Tawfik, O. I., Radulescu, M., & Baldan, C. F. (2023). Do Oil Price, Renewable Energy, and Financial Development Matter for Environmental Quality in Oman? Novel Insights from Augmented ARDL Approach. *Energies*, 16(12).

42. Sweidan, O. D. (2021). The environmental and energy policies to enable sustainable consumption and production in the Gulf Cooperation Council countries. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 23(9), 2639–2654.
43. Tormo-Carbó, G., Seguí-Mas, E., & Oltra, V. (2016). Accounting Ethics in Unfriendly Environments: The Educational Challenge. *Journal of Business Ethics*, 135(1), 161–175.
44. Wabnitz, C. C. C., Lam, V. W. Y., Reygondeau, G., Teh, L. C. L., Al-Abdulrazzak, D., Khalfallah, M., ... Cheung, W. W. L. (2018). Climate change impacts on marine biodiversity, fisheries and society in the Arabian Gulf. *PLoS ONE*, 13(5).
45. You, Y., Lei, J., Wang, Y., & Xu, X. (2019). Comparative study of the implementation of environmental policies to combat desertification in Kuwait and the Hotan Region of China. *Arabian Journal of Geosciences*, 12(24).
46. You, Y., Wang, Y., & Li, S. (2021). Effects of eco-policy on Kuwait based upon data envelope analysis. *Environment, Development and Sustainability*, 23(9), 12828–12841.
47. Zhang, H., Gao, Y., Hua, Y., Zhang, Y., & Liu, K. (2019). Assessing and mapping recreationists' perceived social values for ecosystem services in the Qinling Mountains, China. *Ecosystem Services*, 39.
48. Zurlini, G., Petrosillo, I., Zaccarelli, N., & Riitters, K. H. (2008). ENVIRONMENTAL SECURITY AS RELATED TO SCALE MISMATCHES OF DISTURBANCE PATTERNS IN A PANARCHY OF SOCIAL-ECOLOGICAL LANDSCAPES. *NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security*, 383–398.